
Elemente de factură nordică în așezarea romană de la Stupini

Corneliu GAIU

Cuvinte cheie: pinteni, piepteni din fier, fibule, tipologie, romani, barbari.

Mots-clés : éperons, peigne en fer, fibules, typologie, romains, barbares.

Descoperiri arheologice mai vechi sau mai recente delimitează în nord-estul Transilvaniei un orizont cultural în care prezența unor grupuri de populații sau influențe nordice și-au pus succesiv amprenta¹. Dacă pentru regiunea de nord-vest a României astfel de intruziuni au ca suport un aflax demografic produs în urma războaielor marcomanice², în interiorul provinciei piesele de factură barbară au fost socotite ca obiecte aduse pe calea schimbului de mărfuri sau chiar produse în ateliere provinciale pentru gusturile și moda din barbaricum³. Altele puteau să fie urmarea incursiunilor și atacurilor pe care neamurile aflate la nord de lumea romană le-au efectuat ori a recrutărilor de trupe și colonizării de barbari în provincie. Desigur, doar prezența unor piese de factură barbară într-o așezare nu asigură atribuirea sa pe seama acestor neamuri fără ca ansamblul culturii materiale și celelalte atribute legate de credințe, rituri și practici funerare să o completeze. Influențele și interferențele culturale sunt mai degrabă un indicator cronologic decât unul etnic.

Cultura materială înregistrează, în bazinul someșan, aspecte particulare după abandonarea provinciei de către autoritățile romane, evidențiate prin numeroase categorii de artefacte și manifestări rituale. Asemănările cu situația din regiunea Tisei pare să indice căile și etapele pătrunderii unor populații dinspre nord în teritoriul fostei provincii romane. Ne oprim în acest context doar la o serie de antichități care vin să sublinieze relațiile zonei cu spațiul central-nordic al Europei, depistate în principal în așezarea romană de la Stupini, situată în Câmpia Transilvaniei. Săpăturile arheologice desfășurate pe durata unui deceniu, între 1995 și 2006, au dus la dezvelirea mai multor zeci de complexe (fig. 2), care se datează în sec. II – IV p.Chr. Pe lângă un inventar ceramic abundant – ceramică romană provincială, unelte și ustensile casnice, piese de podoabă – atrag atenția variatele categorii de obiecte de sorginte vandală, a căror prezență indică interferențe și contacte cu mediul cultural Przeworsk, probabil antrenat în această regiune dinspre bazinul Tisei Superioare⁴.

O primă categorie de obiecte care apare în așezarea de la Stupini o reprezintă pinteni, unul din bronz, cel de-al doilea din fier. Cele mai multe exemplare din Dacia romană au fost descoperite în castrele de pe limesul nordic: Porolissum, Ilișua, Orheiul Bistriței⁵, un alt grup de pinteni fiind concentrat în nord-vestul României⁶. Prezența unor astfel de artefacte într-o așezare rurală, precum cea de la Stupini, s-ar putea datoră așezării aici a unor veterani de origine vandală, aspect care poate fi conjugat și cu tipurile de fibule pre-

1 Horedt 1982, 56-58; Harhoiu 1998, 50; Cociș

2 Gudea 1994; Matei, Stanciu 2000; Stanciu 2008; Gindele 2010, 128-139; Gindele 2013; Tejral 1999; Opreanu 2009, 129-132; Ołędzki 1999; Błażejowski 2014; Stanciu 2015, 362-366.

3 Opreanu 1998, 55-56, 69-75, 96-103; Cociș, Opreanu 1998, 195-228; Opreanu, Cociș 2002, 267-295.

4 Stanciu 2008, 158; Błażejowski 2014, 55.

5 Horedt 1982, 56-58, fig. 14/1-4.

6 Ardeleanu 2009; Gindele 2010, 131-132.

zentate în acest volum, care se înscriu în aceeași arie culturală, nordică. Difuzăți pe spații largi din Europa Centrală și de Est aceștia rămân un indicator marcant privind intensitatea contactelor romano-barbare și a prezenței neamurilor germanice în aceste teritorii⁷. Pintenii făceau parte din echipamentul militar al călăreților, fiind depuși cu predilecție în mormintele de luptători. Pintenii s-au difuzat în spațiul Europei centrale și de est prin intermediul triburilor germane în a doua jumătate a sec. II și începutul sec. III⁸.

1. **Pinten din bronz** (pl. I/1) descoperit în S66 în stratul roman la 0,45 cm adâncime. Este un pinten cu brațele arcuite, având o deschidere de 5,8 cm și o înălțime de 3,3 cm care se termină la capete cu butoni conici, având diametre de 8,8 mm. Piciorul de secțiune semicirculară se subțiază spre capăt. Spinul este masiv, de formă conică, cu înălțimea de 1,2 cm, cu un inel la bază. Acest tip de pinten se încadrează în tipul E2 în clasificarea lui Ginalschi⁹, care îi datează în B₂-C₁ (160/180 – 260)¹⁰. Acest tip de pinten are o arie largă de răspândire, în aria culturii Przeworsk, în regiunea Tisei și Dunării mijlocii¹¹. Datați pe baza descoperirilor din cimitirele de la Zemplin, Konin și Muh în B_{2b}¹², acest tip de pinten rămâne în uz și în orizontul C₁, după cum o dovedesc depunerile de la Mušov și Czarnówko¹³.
2. Un al doilea **pinten din bronz** a fost descoperit în castrul roman de la Ilișua, în praetentura sinistra, în ultimul nivel al castrului. Piesa lucrată prin turnare are brațele mult evazate încheiate prin butoni circulari cu care era fixat în curelele încălțămintei și un spin scurt, piramidal (pl. I/2). Distanța dintre brațe este de 5,2 cm, iar înălțimea de doar 2,1 cm; spin piramidal cu înălțimea de 1 cm, cu baza de 0,84 cm. O piesă similară se cunoaște din necropola de la Lastovce¹⁴, pe care înclinăm să-i încadrăm în tipul Ginalschi E3¹⁵, dar a căror încadrare cronologică se circumscrie orizontului B₂-C₁. Pintenul de la Ilișua fiind datat stratigrafic la mijlocul sec. III, completează repertoriul pintenilor de bronz din castelele romane. Astfel de piese, pe lângă cele amintite mai sus, au fost descoperite și în centre din Pannonia sau Noricum la Aquicum, Brigeto, Arrabona, Intercisa¹⁶, Carnuntum, Gerulata¹⁷, Siscia¹⁸.

Din descoperiri mai vechi erau cunoscuți doi piteni din bronz din castrul roman de la Orheiul Bistriței¹⁹. Piesele (pl. II/3) se încadrează în tipul Ginalschi E8, primul cu dimensiunile de 7 cm lungime și 4 cm înălțime, cu un spin masiv²⁰, cel de-al doilea avea lungimea de 6,6 cm, cu brațele scurte, arcuite puternic terminate cu butoni de fixare (pl. II/4)²¹. Aceștia sunt de dimensiuni nu prea mari, cu umerii mici și largi, puțin îndoiți și cu butoni mici și conici la capete. Spinul este scurt și masiv. Prezența lor în acest castru a fost legată de evenimentele din timpul războaielor marcomanice.

1. **Pintenul de fier** de la Stupini (pl. II/1) descoperit în S42/2003, cu unul din brațe păstrat parțial, brațul de secțiune circulară are capătul îndoit înspre exterior pentru fixarea curelei, spin masiv globular la bază și conic spre vârf, cu capetele arcadei recurvate. Exemplarul are o înălțime de 9,9 cm, brațul de 11,2 cm și spinul de 2,3 cm. Un exemplar de același tip provine de la Pericea²² fiind încadrat în tipul Ginalschi D. Prin dimensiuni și arcuirea brațelor piesa de tip F3²³. În clasificarea lui Jahn acest tip de pinten se încadrează în tipul 63,70²⁴. După încadrarea cronologică acest corespunde orizontului C₁-C₃²⁵

7 Kazanski 2003, 256, fig. 10; Smółka 2014, 57, fig. 6.

8 Kazanski 1994, 430.

9 Ginalschi 1991, 59-64, fig. 11/7.

10 Ginalschi 1991, 62; Godlowski 1970, 104, 111, pl. II/32, Godlowski 1977, 88; Godlowski 1993, 78-79; Godlowski 1994, 117, Abb. 2/14; Tejral 1999, 186-188; Tejral 2008, 72.

11 Ginalschi 1991, 61, fig. 12; Kazanski 1994, 431-433; Tejral, 2003, 255-256, fig. 10.

12 Hullám 2012, 63-64, fig. 6/13-16;

13 Tejral 2004, 338, 341, fig. 19/2,4; 20/1-2; 31.

14 Ardeleanu 2009, fig. 3/3.

15 Ginalschi 1991, 58, fig. 9-10. În tipologia lui Jahn această formă ar corespunde tipului 7a (Jahn 1921, 54, fig. 61).

16 Bona 1963, 292-295, fig. 10.

17 Tejral 1999, 162, fig. 21-23; Masek 2013, 137, fig. 4.

18 Radman-Livaja 2004, 104, pl. 55.

19 Fischer; Horedt 1982,

20 Téglás 2005, 274, fig 7/78.

21 Téglás 2005, 274, fig 37/206.

22 Ardeleanu 2009, 67, fig. 2; Gindele 2010, 131, fig. 63/3.

23 Ginalschi 1991, 66-67,

24 Jahn 1921, 557, 68.

25 Droberjar, Peska 1994, 294-295.